

Анжеліка Лихачова

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Горлівський інститут іноземних мов

Україна

СТИЛІСТИЧНІ РЕСУРСИ СИНТАКСИСУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ (ЛІНГВІСТИЧНИЙ ТА КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНИЙ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ)

Стилістичні виразні засоби завжди становили великий інтерес для вчених різних епох. Ця історія бере свій початок від зародження античної дисципліни – риторики, де основним об'єктом вважали «фігуру». Проте, стилістичні виразні засоби, прямо пов'язані з такою дисципліною, як стилістика. З кожним роком усе частіше вона залучає широке коло вчених, сама ж наука постійно розширюється й розпадається на окремі дисципліни, представляючи нові погляди.

Уявлення, сформовані в епоху античності, і розроблені в цей період таксономії залишаються основою стилістичних спостережень протягом багатьох століть. Якісна зміна у вивченні стилістичних засобів як лінгвістичних категорій здійснюється в рамках лінгвостилістики, де стилістичні засоби набувають онтологічну значимість і вперше піддаються серйозній розробці з лінгвістичних позицій. У ХХ ст. стилістичні ресурси починають вивчатися за напрямками, наміченим традиціями і очікуваннями лінгвістики. Вивчення стилістичних ресурсів у ХХ ст. фокусується в межах декількох взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих підходів, найбільш помітними серед яких представляються структурно-семантичний, прагматичний і когнітивний [1].

Ці підходи спонукали до освоєння нових проблемних областей, а також дали можливість повернутися до вже вивчених явищ, проте під іншим кутом зору. До числа таких вивчених явищ належать стилістичні прийоми, що становлять значну частину стилістичних ресурсів мови. Нові принципи і методика дозволяють розкрити ті сторони, які до цього моменту відчувалися інтуїтивно і не отримали наукового пояснення.

Теми, пов'язані зі стилістичними виразними засобами завжди будуть залишатися актуальними, поки існують мови, оскільки найбільш значиму роль тут відіграє динамічний розвиток мови й народження величезної кількості художніх творів. Незважаючи на те, що історія класифікації образних засобів мови ведеться з античних часів до наших днів (Руйяка, Арістотель, Квинтиліан, М. В. Ломоносов, Т. А. Туліна, І. В. Арнольд та ін.), єдина, загальноприйнята номенклатура виразних засобів дотепер відсутня. Різноманіття підходів до класифікації виразних засобів визначається різноманітністю семантичних і формальних проявів виразності в мовленні [2, с. 15].

Вперше вивчення фігур було презентовано в роботах Арістотеля та його послідовників. Саме тоді, вперше, всі стилістичні фігури були розділені на фігури, думку й мовлення. Велике різноманіття тропів і їх функцій і сьогодні викликає появу безлічі класифікацій вітчизняних і закордонних учених таких як І. Р. Гальперин, А. І. Смирницький, І. В. Арнольд, Дж. Ліч, Ю. М. Скребньов та ін..

Предмет і зміст стилістики, як розділу науки про мову, докладно не визначені. Тому в поняття «стилістика» вкладається різний зміст. Проте більшість лінгвістів сходиться в тому, що лінгвістична стилістика має справу з такими поняттями як а) естетичні функції мови, б) виразні засоби мови, в) синонімічні способи вираження думки, г) емоційна забарвленість мови, д) стилістичні прийоми, є) розшарування літературної мови на окремі системи (стилі мови), ж) індивідуальна манера користування загальнонародною мовою (індивідуально-художній стиль письменника).

За визначенням відомого американського дослідника Річарда Омана синтаксис визначає стиль. Дійсно, значення синтаксису для будь-якого типу висловлення важко переоцінити. Як вважає Н. Ф. Пелевіна, синтаксис має більші експресивні можливості, ніж морфологія, оскільки він прямо пов'язаний з думкою й має більший арсенал виразних засобів [3, с. 44].

Головною синтаксичною одиницею мови є речення. Саме в реченні полягає основна відмінність між усною й писемною мовою. Письмове речення літературної мови будується відповідно до досить твердих норм, а художник, природно, прагне цих норм дотримуватися. Однак на нормативні характеристики в художньому творі накладаються індивідуальні авторські особливості, а також додаткові експресивні, композиційні, тематичні та інші завдання, обумовлені специфікою художньої мови. Об'єднання цих трьох груп факторів і дає синтаксичну картину конкретного художнього тексту. Із усіх елементів, які надають змістовність висловленню, наймогутнішим є синтаксис.

Відомо, що стилістика вивчає синтаксичні прийоми, які створюють особливу організацію висловлення. Вчення про речення, його типи, а також про характер зв'язків між окремими частинами висловлення виникло історично у риторичі. Тільки пізніше воно стало предметом вивчення граматики. Можливо, тому в області синтаксису значно менш чітко, ніж в області морфології або словотвору, виступає розмежування стилістичного від граматичного [4, с. 180]. В області синтаксису створюються не нові матеріали, як у лексиці, а нові відношення, тому що вся синтаксична сторона мови являє собою не що інше, як відоме з'єднання граматичних форм. Синтаксис – це та сторона мови, в якій майже все представляється тільки реалізованими можливостями, актуалізацією потенційного, а не просто повторенням готового [там же, с. 181]

Безперечно, що синтаксичний лад мови безпосередньо пов'язаний з вираженням думки й почуття. І крім загальних синтаксичних прийомів і характеристик існують індивідуальні особливості синтаксису; вони стають характерними ознаками стилю автора й виконують певні художні завдання.

Речення або словосполучення можуть бути як експресивними, так і нейтральними. Типовим випадком є звичайні, звичні, стандартні речення, які повинні бути стилістично нейтральними. Ми повинні прийняти за стилістично-нейтральні речення структуру простого речення без будь-якої зміни, незважаючи на число його компонентів або їх розташування. З іншого боку, будь-яке помітне відхилення від норми або загальноприйнятої структури змінює стилістичну цінність висловлення, роблячи речення стилістично забарвленим – експресивно-виразним або приналежним до підмови або підстилю. Це відноситься не тільки до синтаксичних форм окремих речень, які

мають певні види стилістичної цінності, а й також до взаємин суміжних синтаксичних форм.

Однак, як було сказано вище, стилістичний ефект може створюватися також у результаті структурної взаємодії суміжних речень. Тому стилістичний синтаксис, на відміну від синтаксису як розділу граматики, нерідко виходить за межі одного речення й досліджує стилістичні особливості мовних відрізків, що складаються із декількох речень. Стилістичний синтаксис – розділ лінгвістики, який досліджує стилістичну цінність синтаксичних форм, стилістичні функції синтаксичних явищ, їх стилістичні класифікації, а також їх приналежність до підмови або підстилю.

Стилістичний синтаксис прози – це сукупність найбільш вживаних синтаксичних конструкцій у художньому мовленні письменників, що забезпечує найбільшу виразність та емоційність тексту, сприяє розумінню та актуалізації змісту.

Відповідно до цього синтаксичні виразні засоби можна представити таким чином (за М. Д. Коваль) [5, с. 65]:

1. Виразні засоби, в основі яких лежить відсутність логічно необхідних компонентів мови (членів речення, службових слів).
2. Виразні засоби, пов'язані з надлишковим уживанням компонентів мови.
3. Виразні засоби, що полягають у незвичайному розміщенні компонентів мови.
4. Виразні засоби, створювані взаємодією суміжних речень.
5. Стилістичні функції форм синтаксичному зв'язку між словами й реченнями.
6. Переосмислення синтаксичних конструкцій.

Отже, під поняттям стилістичний синтаксис не просто фіксований, традиційний набір синтаксичних засобів, а сукупність продуктивних і часто вживаних експресивно та емоційно насичених синтаксичних речень, причому ці мовні одиниці забезпечують особливу виразність тексту та виконують певні стилістичні функції у сприйнятті, розумінні й актуалізації змісту та образів в оповіданні.

На сьогоднішній день існує багато класифікацій стилістичних виразних засобів, розроблених лінгвістами й літературознавцями в усьому світі. Але ми розглянемо класифікації Дж. Ліча, І. Р. Гальперина, Ю. М. Скребньова.

Одна із самих ранніх лінгвістичних теорій виникла у V столітті до н.е., оскільки ораторське мистецтво відіграло величезну роль у політичному й соціальному житті Давньої Греції. Першу відмінність між літературною і розмовною мовами ми бачимо ще в роботах Арістотеля [6, с. 38], який запропонував наступну класифікацію: 1) вибір слів (сюди він включає такі лексичні засоби, як іноземні слова, архаїзми, неологізми, поетизми й метафори); 2) словосполучення (порядок слів, словосполучення, ритм і великі складні повні речення); 3) фігури (антитеза, асонанс, особлива ритміко-інтонаційна одиниця).

Одним з перших учених, який спробував привести до сучасного виду традиційну систему класифікації стилістичних засобів, став британський учений Дж. Ліч. У своїй теорії він приділяє особливу увагу так званім «відхиленням» від мовної норми [6, с. 46]. Дж. Ліч виділяє два мовні рівні «регістр» і «діалект». На його думку кожний лінгвіст повинен у першу чергу спиратися на ступінь об'єктивності твердження про мову. Таким чином, в основі класифікації Дж. Ліча лежить принцип розрізнення між мовною нормою й відхиленням від літературної мови. Серед останнього виду він виділяє також парадигматичні й синтагматичні відхилення. Наприклад, якщо взяти ряд таких виразів, як «inches away», «feet away», «yards away» і «farmyard away», то згідно з Дж. Лічем, «farmyard away» буде відхиленням. Подібний вираз характерний для поетичної мови [4, с. 48]. Незважаючи на всі переваги даної теорії, вона має свої недоліки. Розрізнення стилістичних засобів за принципом відхилення від норми залишає досить невеликий вибір у розрізненні всього ареалу засобів, які використовуються.

Ще одна класифікація належить проф. І. Р. Гальперину. У своїй класифікації мовознавець, орієнтуючись на рівневий підхід, виділяє наступні види стилістичних виразних засобів: фонетичні виразні засоби й стилістичні прийоми (звуконаслідування, алітерація, рима, ритм); лексичні виразні засоби й стилістичні прийоми; синтаксичні виразні засоби й стилістичні прийоми. Лексичні засоби І. Р. Гальперин розділяє на 3 великі підгрупи.

В основі першої підгрупи лежить принцип взаємодії різних рівнів значення слова: словникове, контекстне, похідне, номінативне й емотивне. Принцип другої підгрупи – це взаємодія між двома лексичними значеннями, одночасно матеріалізованими в контексті. Третя підгрупа включає сталі словосполучення та їх взаємодію в контексті [4, с. 53].

Згідно з даною класифікацією всі синтаксичні засоби є не парадигматичними, а синтагматичними, тобто структурними. Тому, І. Р. Гальперин виділяє такі критерії в класифікації синтаксичних засобів:

1. Зіставлення окремих частин висловлення (інверсія, відособлені конструкції, паралельні конструкції, повтор, перерахування, ретардація, антитеза).

2. Тип зв'язку окремих частин (безсполучникове, багатосполучникове).

3. Характерне використання розмовних конструкцій (еліпсис, апозиопезис, авторські питання в оповіданні, непряма мова).

4. Передача структурного значення (риторичні питання, літота).

Незважаючи на те, що подібна класифікація є однією із самих визнаних, вона викликає деякі розбіжності серед лінгвістів. Наприклад, Т. А. Знаменська пише, що існує чимало виразних засобів, які можуть належати як до лексичних, так і до синтаксичних одночасно, що викликає плутанину (наприклад, антитеза, перифраз, іронія й ін.). Також у даній класифікації залишаються не цілком чіткими границі між такими критеріями, як характерне використання розмовних конструкцій серед синтаксичних засобів і характерне використання стійких виразів серед лексичних засобів [4, с. 57]. Однією із найпізніших класифікацій є класифікація Ю. М. Скребньова [7, с. 45]. Це своєрідна комбінація принципів поділу системи Дж. Ліча на парадигматичні й синтагматичні підгрупи й рівнево-орієнтований підхід І. Р. Гальперина. Однак Ю. М. Скребньов винайшов свій цілісний підхід, побудувавши строгу мовну ієрархію. Він не ділить стилістичні засоби на певні шари, а ділить стилістику на парадигматичну й синтагматичну. Крім фонетичного, лексичного й синтаксичного рівнів, Скребньов виділяє ще й семасіологічний або семантичний рівень [7, с. 58]. Отже, виходить, що парадигматична та синтагматична стилістики включають фонетику, морфологію, лексикологію, синтаксис та семасіологію.

Зокрема Ю. М. Скребньов у парадигматичній фонетиці, виділяє так зване «історичне використання теперішнього часу» («historical present») напр.: *What else do I remember? Let me see.*

Також він виділяє різні граматичні категорії, такі як роду, особи, числа та ін., напр.: «*She*» instead of «*kindness*», «*he*» instead of «*anger*».

У цьому пункті можна простежити зв'язок з теорією Дж. Ліча, що називав «відхиленням» стилістичний потенціал граматичних форм [4, с. 60].

Щодо парадигматичної лексикології, то тут Ю.М. Скребньов виділяє такі типи мови як «нейтральний», «позитивний» (у роботах інших учених це «піднесений тип»), «негативний» (degraded).

У парадигматичному синтаксисі (completeness of sentence structure) він виділяє, порядок слів, комунікативні типи речень, тип синтаксичного зв'язку.

А в парадигматичній семасіології – фігури кількості та фігури якості.

Синтагматичну стилістику Скребньов поділяє наступним чином: а) синтагматична фонетика (алітерація, асонанс, парономазія, ритм, рима); б) синтагматична морфологія; в) синтагматична лексикологія; г) синтагматичний синтаксис (паралелізм, анафора, епіфора, обрамлення, анадиплосис, хіазм); ґ) синтагматична семасіологія (фігури тотожності, нерівності, контрасту).

Отже дана класифікація являє собою зовсім новий підхід в області вивчення стилістичних засобів. Подібна система, висуваючи стилістику на новий рівень, також не позбавляє її складності в своїй структурі.

Список використаної літератури

1. Ирисханова К. М. Стилистические ресурсы языка и парадигмы их исследования. Стилистические аспекты дискурса. Сб. науч. тр. МГЛУ. Вып. 451. М., 2000. С. 16–27.

2. Мезенин С. М. Образные средства языка (на материале произведений Шекспира): Учебное пособие. М.: МГПИ им. В.И. Ленина, 1984. 100 с.

3. Пелевина Н. Ф. Стилистический анализ художественного текста Л., 1980. 271 с.

4. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка. М.: Просвещение, 1981. 460 с.

5. Кузнец М. Д., Скребнев Ю. М. Стилистика английского языка. Л.: Учпедгиз. Ленинградское отд-ние, 1960. 173 с.

6. Знаменская Т. А. Стилистика английского языка. Основы курса. М.: Эдиториал УРСС, 2004. 208 с.

7. Скребнев Ю. М. Очерк теории стилистики. Горький, 1975. 175 с.

Резюме

В статті проводиться аналіз стилістичних ресурсів синтаксису англійської мови на основі лінгвістичного та когнітивно-дискурсивного підходів до їх вивчення. Розглядаються особливості стилістичного синтаксису та класифікації стилістичних виразних засобів, розроблених лінгвістами й літературознавцями. Під час аналізу з'ясовується, що стилістичний синтаксис є не просто фіксованим, традиційним набором синтаксичних засобів, а сукупністю продуктивних і часто вживаних експресивно та емоційно насичених синтаксичних речень, які забезпечують особливу виразність тексту та виконують певні стилістичні функції у сприйнятті, розумінні й актуалізації змісту та образів в оповіданні. Це відноситься не тільки до синтаксичних форм окремих речень, які мають певні види стилістичної цінності, а й також до взаємин суміжних синтаксичних форм.

Ключові слова: стилістика, синтаксис, стилістичні ресурси синтаксису, стилістичні виразні засоби, стилістичний синтаксис, синтаксичні прийоми, синтаксичні виразні засоби.

Summary

The article is devoted to the analysis of stylistic resources of English syntax based on linguistic and cognitive-discursive approaches to their study. It deals with the peculiarities of stylistic syntax and classifications of stylistic expressive means developed by linguists and literary critics. The analysis reveals that stylistic syntax is not just a fixed, traditional set of syntactic means, but a set of productive and often used expressive and emotionally rich syntactic sentences that provide special expressiveness of the text and perform certain stylistic functions in the perception, understanding and actualization of the content and images in the story. It is applied not only to the syntactic forms of particular sentences that have certain types of stylistic value, but also to the relations of adjacent syntactic forms.

Keywords: stylistics, syntax, stylistic resources of syntax, stylistic expressive means, stylistic syntax, syntactic techniques, syntactic expressive means.

Резюме

В статье проводится анализ стилистических ресурсов синтаксиса английского языка на основе лингвистического и когнитивно-дискурсивного подходов к их изучению. Рассматриваются особенности стилистического синтаксиса и классификации стилистических выразительных средств, разработанных лингвистами и литературоведами. При анализе выясняется, что стилистический синтаксис является не просто фиксированным, традиционным набором синтаксических средств, а совокупностью продуктивных и часто употребляемых экспрессивно и эмоционально насыщенных синтаксических предложений, которые обеспечивают особую выразительность текста и выполняют определенные стилистические функции в восприятии, понимании и актуализации содержания и образов в рассказе. Это относится не только к синтаксическим формам отдельных предложений, которые имеют определенные виды стилистической ценности, но также к отношениям смежных синтаксических форм.

Ключевые слова: стилистика, синтаксис, стилистические ресурсы синтаксиса, стилистические выразительные средства, стилистический синтаксис, синтаксические приемы, синтаксические выразительные средства.